

Az intralingvális fordítás sajátosságai

Dobos Csilla

1. Bevezetés

A hétköznapi és a szakmai kommunikáció színterein egyaránt találkozunk az interlingvális és az intralingvális fordítás különböző típusaival. Intralingvális fordításon azt a nyelven belüli átalakítási folyamatot értjük, amikor mondanivalónkat egymástól eltérő nyelvi eszközökkel fogalmazzuk meg. Például *lopás* helyett azt mondjuk, hogy *jogtalan eltulajdonítás*, a *vonat* helyett *vasúti gördülőállományról* beszélünk, a *tavasztól ősziig* kifejezés helyett pedig a *gyöngyvirágtól lombhullásig* szókapcsolatot használjuk. Gyakran metainformációs szerkezetek segítségével explicit módon is kifejezésre juttatjuk, hogy az adott megnyilatkozásban nyelven belüli fordításról van szó. Erre látunk példát a következő, Kányádi Sándorral folytatott interjúban: Egyszer a Hargita lábánál, egy nagy összejövetelen azt kérdezték: „Sándor bácsi, tessék megmondani, miért tetszik mindig *ironikusan* beszélni?”; „Az öniróniát, akármilyen művelt és okos nép az én fajtám, a székely, azért *le kell fordítani*, hogy mi az. Az önirónia, vagyis az önmagunkon is mosolyogni tudás tudománya, a felnőttesség egyik jele.” (*Nők Lapja*, 2009. júl. 1.) Előfordul az is, hogy a nyelvi reprezentáció átalakításának igénye (például szaknyelvről köznyelvre, illetve köznyelvről szaknyelvre) az eredményes és a hatékony kommunikáció alapvető feltételeként merül fel, olykor pedig – pusztán nyelvi kalandvágyból – egész verseket vagy meséket fordítunk le. Nézzünk egy-egy példát az említett jelenségekre:

a) Intralingvális fordítás szaknyelvről köznyelvre:

„Létrehozzák a házassági vagyoni jogi szerződések nyilvántartását. Magyarul: A házassági vagyoni szerződés ugyanaz, amit a köznyelv házassági szerződésnek nevez, tehát, hogy a házasság előtt vagy a házasság során lefektetjük, hogy »ez az enyém, ez meg a tiéd«. Ezentúl a szerződést be is lehet jelenteni, és nyilvántartásba is lehet venni.” (Új törvények érthetően. Családjogi és öröklésjogi változások. *Nők Lapja* 2009. szept. 30.)

b) Gyermekdalok szaknyelvi átfordítása:

„Figyelem! Sürgősen megkérünk minden házzal rendelkező puhatestűt, hogy ingatlanát záros határidőn belül hagyja el, az annak külső felszínén keletkezett, és azóta is folyamatban lévő tűzeset miatt. A károsultakat folyékony és félig megszilárdult tejipari termékekkel kártalanítjuk, amelyek együttes mennyisége egyelőre két napi fejadagot tesz ki.” (Az interneten e-mailben terjedő „gyermekvers jogásnyelven”, szerzője ismeretlen).

c) Mese intralingvális fordítása:

„A királynő – mivel sértette hiúságát, hogy Hófehérke szebb nála – emberölés előkészületét követte el azzal, hogy vadászát felhívta nevezett személy megölésére. Ezt követően a királynő mérgezett almával előre kitervelten, aljas indokból elkövetett emberölés büntettének kísérletét haj-

totta végre. Az eredmény bekövetkezése tőle független okok miatt maradt el, nevezett személy rövid ideig tartó tetszalottságot követően feltámadt.”¹

Az alábbiakban az intralingvális fordítás alapvető ismérveit és szerepét vizsgáljuk, melynek során felvázoljuk a nyelven belüli átalakítási folyamatok határvonalait és röviden elemezzük a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg viszonyát a nyelven belüli és a nyelvek közötti fordításban. Ahogyan azt a fenti példák is mutatták, a határvonalak kijelölése rendkívül fontos, hiszen például Toldi Miklós történetét nem „fordíthatjuk” úgy, hogy „tudatos gondatlansággal elkövetett emberölés büntette”, vagy Raszkolnyikov tettei helyett sem mondhatjuk azt, hogy „Aki mást megöl, bűntettet követ el, és öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. [Btk. 166. § (1)]

2. A fordításról

Az egyik legáltalánosabb fordításelméleti definíció szerint a fordítás a forrásnyelvi szöveg helyettesítése ekvivalens célnyelvi szöveggel, melynek során a fordító a célnyelvi jelek segítségével újraterelemi a forrásnyelvi jelek és a valóság közötti viszonyt.² A fordítónak olyan egyenértékűséget kell megteremtene, hogy az értelem változatlan maradjon, így a célnyelvi szöveg befogadásakor a címzettek a valóságnak ugyanarra a szeletére fognak vonatkoztatni, mint a forrásnyelvi beszélők az eredeti szöveg befogadásakor.

A szakirodalomban számos fordításdefinícióval találkozunk, amelyek különböző szempontok alapján igyekeznek megragadni a fordítás fogalmának lényegét.³ A meghatározásokban közös vonás az, hogy egy adott nyelvi entitásnak egy másik, célnyelvi entitássá történő átalakítására épülnek, melynek során emberi, esetleg részben gépi tevékenység megy végbe. Ezért minden meghatározás minimálisan három elemet tartalmaz,⁴ melyek közül az első a kiindulópontként szolgáló nyelvi megnyilatkozás, vagyis a forrásnyelvi szöveg, a második az elérendő, a megvalósítandó nyelvi állapot, vagyis a célnyelvi megnyilatkozás. E két elem viszonylag könnyen leírható, elemezhető és összehasonlítható, a harmadik összetevő azonban meglehetősen bonyolult, és napjainkig számos rejtély övezi. Arról a folyamatról van szó, amikor a fordító kognitív tevékenységének eredményeként a forrásnyelvi szöveg célnyelvi szöveggé alakul. Ennek a folyamatnak az adekvát leírását egyetlen meghatározás sem tartalmazza, s mind a mai napig nem létezik olyan fordításdefiníció sem, amely bemutatná azt a hermeneutikai útvonalat, amelyet a fordító végigjár a forrásnyelvi szövegtől a célnyelvi szöveg megalkotásáig.⁵

3. A nyelvek közötti és a nyelven belüli fordítás

Roman Jakobson a fordítás nyelvészeti aspektusairól szóló írásában a nyelvi jel értelmezésének három módját különböztette meg.⁶ Ennek értelmében egy nyelvi jel „lefordítható ugyanannak a

¹ TÓTH 2005. 22., 159.

² KLAUDY 1994. 69.

³ A definíciókról részletesen ld. KLAUDY 1997, ALBERT 2003

⁴ ALBERT 2003. 13–14.

⁵ ZALÁN 1986. 41–48., ALBERT 2003

⁶ JAKOBSON 1959. 232–239.

nyelvnek más jeleire, lefordítható más nyelvre vagy valamilyen más, nem nyelvi szimbólum-rendszerre.⁷ Jakobson a fordításnak ezt a három fajtáját különbözőképpen nevezte el:

- nyelven belüli fordítás (*intralingual translation, rewording = átfogalmazás, átfordítás*), amelynek során a nyelvi jelek értelmezése ugyanazon nyelv más jeleivel történik,
- nyelvek közötti fordítás (*interlingual translation = a szoros értelemben vett fordítás, a tulajdonképpeni fordítás*), amely akkor jön létre, ha egy szöveget az egyik nyelvről a másikra fordítunk, és a nyelvi jelek értelmezése valamilyen más nyelv segítségével történik, végül a
- szemiotikai rendszerek közötti fordítás (*transmutation = átalakítás, átváltozás*), amelyben a verbális jelek interpretációja egy nem verbális jelekből álló szemiotikai rendszer segítségével valósul meg (pl. egy regény megfilmesítése vagy egy mesének balettként történő feldolgozása).

A továbbiakban Jakobson második kategóriájával foglalkozunk, témánk szempontjából azonban érdemes megjegyezni, hogy a nem verbális jelrendszerekre is jellemző a jelrendszeren belül történő átalakítás. Erre példa a klasszikus és a könnyűzenei műfajok közötti átjárhatóság, amikor a klasszikus zeneműveket rockosítják (pl. Beethoven V. szimfóniájának, Paganini, Bach és Csajkovszkij műveinek könnyűzenei átiratai), illetve a könnyűzenei alkotásokat szimfonikus zenekarra alakítják át (pl. a „Hair” klasszikus zenekari átirata, vagy a Beatles és Elvis Presley dalok átdolgozása koncertóra, vonószzenekarra). A szemiotikai rendszerek közötti fordítás nemcsak a nyelvi jeleknek nem nyelvi jelrendszerek segítségével történő értelmezését foglalja magában, hanem a különböző nem verbális jelrendszerek egymás közötti viszonyát is. Ebbe a kategóriába tartozik a kiállítás képeinek a zene eszközeivel való interpretálása is (pl. Muszorgszkij: Egy kiállítás képei), amikor két nem verbális jelrendszer között történik az átalakítás.

4. A nyelven belüli fordítás

Fordításon a hétköznapi és a tudományos nyelvhasználatban is elsősorban azt az interlingvális folyamatot értjük, amikor a forrásnyelvi üzenetet különböző transzformációk révén célnyelvi üzenetté alakítjuk át. Lényegében ugyanez történik a nyelven belüli fordításkor is, jóllehet ezzel ritkábban foglalkozunk, pedig jelentősége felbecsülhetetlen. Steiner *Bábel után. Nyelv és fordítás* című könyvében a következőket írja az intralingvális fordításról: „Az anyanyelvünkön belüli, diakrón fordítás olyannyira magától értetődő és folytonos művelet, olyannyira öntudatlanul végezzük, hogy csak ritkán figyelünk fel a bonyolultságára, vagy arra, hogy milyen döntő szerepet játszik magának a civilizációnak a fennmaradásában. [...] Nem túlzás azt állítani, hogy a civilizáció azért létezik, mert megtanultunk nyelven belül fordítani, és ezzel átlépni az idő korlátjait.”⁸ Ezt a gondolatot továbbfűzve meggyőződéssel állíthatjuk, hogy az intralingvális fordítás segítségével nemcsak az idő, hanem a társadalmi együttélés és a kommunikáció korlátait is képesek vagyunk átlépni.

A fordítás mindhárom típusa összefügg az értelmezés fogalmával. Lehetetlen ugyanis a különböző jelrendszerek által közvetített információt adekvát módon úgy átalakítani egy másik

⁷ BART–KLAUDY 1986. 16.

⁸ STEINER 2005. 27–29.

jelrendszer jeleinek, vagy ugyanazon jelrendszer más jeleinek a segítségével, hogy előtte ne értenék meg a közölt információt. Ezzel kapcsolatban Gadamer a következőket mondja: „A fordító és az interpretáló helyzete alapján véve ugyanaz. Vagyis aki fordít, egyben interpretál, értelmez és magyaráz. A fordítás az interpretálás speciális esete, amikor is a hermeneutikai tevékenység során a nyelvek és kultúrák közötti szakadékot is át kell hidalni.” Ennek egyik eszköze az értelmezés, ami azonban csak addig a pontig fogadható el, amíg a fordító a „dolgát szólaltatja meg, melyet a szöveg mutat neki, tehát olyan nyelvet talál, amely nemcsak az övé, hanem az eredetinek is megfelel.”⁹

Ebben a megközelítésben a nyelvi kifejezés problémái tulajdonképpen a megértés problémáira vezethetők vissza, hiszen egyáltalán nem, vagy csak részben tudjuk a nyelvi reprezentáció szintjén megalkotni azt, amit valójában nem értünk meg. Vegyük példaként annak a fordítónak az esetét, akinek olyan szakmai szöveget kell lefordítania, amelyet nem ért meg, bár a nyelvet érti és ismeri. Ebben az esetben a fordítót a forrásnyelvi szövegtől elválasztó szakadék olyan leküzdhetetlen akadállyal bizonyul, hogy a fordító a szakadék felett átívelő, kényszer szülte hídon többnyire csak olyan nyelvi elemeket tud átvinni a túlpartra, amelyek mögül hiányzik a megértés.

Miután minden megértés értelmezés, a fordítónak képesnek kell lennie arra, hogy a szöveget értelmezze, s a megértett értelmet átvigye a másik nyelv világába, ahol – új és eltérő viszonyok között – ismételten értelmeznie kell a szöveget. Az információ csak e kettős hermeneutikai folyamatot követően válhat érthetővé a célnyelvi befogadó számára a másik nyelv világában. Különösen fontos ez abban az esetben, ha a másik nyelvi világot más történelmi, politikai, kulturális és vallási világok övezik, amivel a fordítónak rendszerint számolnia kell.

A nyelven belüli fordítás esetében is találkozunk hasonló szituációval, amikor a forrásnyelvi szöveg létrehozóját olyan világ veszi körül, amelyet a célnyelvi befogadó nem, vagy csak részben ismer. Példaként a szakemberek és a laikusok kommunikációját említhetjük, amelyben szintén két világ különül el egymástól, és sok esetben csak a nyelven belüli fordítás segít abban, hogy e két világ között valamilyen hidat tudjunk teremteni.

Fontos megjegyeznünk ugyanakkor, hogy az interpretálás nem fordítás, hanem a fordítást megelőző, az adekvát fordítást lehetővé tevő, azzal együtt járó mentális folyamat, amelynek helyességétől alapvetően függ a fordítás minősége.¹⁰ Ezt az utat, vagyis a szándékolt, az eredeti értelemről a megértett értelemig vezető, olykor göröngyös hermeneutikai utat minden fordítónak meg kell tennie, akár inter-, akár intralingvális fordításról van szó. Az alábbi táblázatban a nyelvek közötti és a nyelven belüli fordítás főbb szakaszait mutatjuk be. A táblázatban mindkét fordítási típusnál színessel jelöltük azokat a szakaszokat, ahol az értelmezésnek központi szerepe van:

⁹ GADAMER 1984. 271.

¹⁰ ALBERT 2003. 34.

1. Táblázat

A nyelvek közötti és a nyelven belüli fordítás szakaszai

<i>A fordítás egyes szakaszai</i>	<i>Nyelvek közötti fordítás</i>	<i>Nyelven belüli fordítás (regiszter váltás esetén)</i>
Grafikai jelek fizikai valósága / hanghullámok fizikai valósága Forrásnyelvi eszközök	„A” nyelv	„A” nyelv „x” regisztere
A fordítandó szöveg interpretálása, értelmezése, megértése → a diszkurzív értelem meghatározása	„A” nyelv	„A” nyelv „x” regisztere
A tulajdonképpeni fordítás	„A” nyelv → „B” nyelv	„A” nyelv „x” regisztere → „A” nyelv „y” regisztere
Interpretálás, értelmezés, megértés a célnyelven → a szövegszintű diszkurzív ekvivalencia létrehozása	„B” nyelv	„A” nyelv „y” regisztere
Makrotervezés, mikrotervezés	„B” nyelv	„A” nyelv „y” regisztere
Célnyelvi eszközök Grafikai jelek fizikai valósága / hanghullámok fizikai valósága	„B” nyelv	„A” nyelv „y” regisztere

5. A nyelvek közötti és a nyelven belüli fordítás határai

Annak meghatározása, hogy egy célnyelvi szöveg valóban fordítása-e egy adott forrásnyelvi szövegnek – rendkívül bonyolult feladat. „Vannak ugyanis olyan tevékenységek, amelyek még »innen« vannak a fordításon, még nem fordítások (ilyen a szó szerinti fordítás, a kölcsönszó, a tükörszó, egyes morféma vagy grammatikai struktúrák átkódolása stb.), és vannak olyanok, amelyek már »túl« vannak rajta, már nem fordítások (ilyen az adaptáció, az átdolgozás, az összefoglalás, a kommentálás stb.).”¹¹ Sokkal egyszerűbb intuitív módon megválaszolni a kérdést, mintsem arra vállalkozni, hogy pontos paramétereket jelöljünk ki a célnyelvi szöveg státuszának meghatározására.

A nyelvek közötti fordításnál – intuitív kompetenciánk mellett – rendszerint a szövegszintű kommunikatív ekvivalencia fogalmára támaszkodunk, amely három egyenértékűségi viszony megvalósulását feltételezi:

- a referenciális egyenértékűség lényege, hogy a célnyelvi szöveg a valóságnak ugyanazon szeletére vonatkozzon, mint a forrásnyelvi,
- a kontextuális egyenértékűség lényege abban rejlik, hogy a lefordított szöveg mondatai ugyanazt a helyet foglalják el a célnyelvi szöveg egészében, mint amelyet a forrásnyelvi megnyilatkozások foglalnak el a forrásnyelvi diskurzus egészében, és végül

¹¹ ALBERT 2003. 32.

- a funkcionális egyenértékűség arra vonatkozik, hogy a célnyelvi szöveg ugyanazt a szerepet töltsse be a célnyelvi befogadók körében, mint amelyet a forrásnyelvi szöveg betölt a forrásnyelvi befogadók körében¹²

Az interlingvális fordítás világában a célnyelvi szöveget a forrásnyelvi szöveg fordításának tartjuk, ha közöttük az említett három szempont alapján egyenértékűségi viszony van.

Umberto Eco fordításról szóló könyvében a nyelven belüli átalakítás (*intralingvális interpretáció*) alábbi típusait nevezi meg: szinonímia, definíció, parafrázis, összegzés, összefoglalás, kommentár, magyarázó széljegyzet, vulgarizálás (bonyolult információ egyszerű megfogalmazása), komplex derivátum, képzett szó, származékszó és paródia (az interpretáció extrém formája).¹³ Eco szerint az intralingvális interpretáció esetében ugyanaz a tartalom, ugyanazon a nyelven, de eltérő nyelvi eszközökkel kerül kifejezésre. A felsorolt jelenségek tehát megfelelnek a jakobsoni első csoporthoz társított feltételeknek. Miután az interpretálás és az átalakítás nem fordítás (bár a fordítás az interpretálás speciális esete), be kell látnunk, hogy Eco példái nem tartoznak a fordítás tipikus eseteihez. A prototipikus fordítás ugyanis – amennyiben ezt a célnyelv adottságai lehetővé teszik – a lehető legnagyobb mértékben és részletekbe menő pontossággal igyekszik követni a forrásnyelvi szöveg tartalmi és formai egységeinek korrelációit, szerkezetét és minden egyéb jellemző paraméterét. Ezért a fordítás eredménye a forrásnyelvi szöveggel ekvivalens nyelvi reprezentáció.

Az intralingvális interpretáció eredményeként létrejövő szövegek is mindig egyfajta ekvivalencia-viszonyba hozhatók az eredeti szöveggel, tehát az interlingvális fordításhoz hasonlóan, itt is másodlagos kommunikációs helyzetre jellemző függő szövegalkotásról van szó. Az ilyen műveletekre azonban nem jellemző a tökéletes egyenértékűségre való törekvés, ezért – bár a más szövegtől való függés mozzanata mindig jelen van – a forrásnyelvi szöveghez való kötődés lazább, mint a nyelvközi fordításnál. A felsoroltakon kívül másodlagos szövegalkotásról beszélünk a pragmatikai körülírás, a pragmatikai adaptáció, az explicitáció, a dialektusváltás és a műfajváltás esetén is. Mindezen diszkurzív eljárások elvileg lehetnek az intralingvális fordítási különböző formái, mint ahogyan az átalakítások eredményeként létrejövő nyelvi példányok is lehetnek nyelven belüli célnyelvi szövegek.

Az elmondottakból az következik, hogy az ekvivalenciával szemben támasztott elvárások eltérőek a fordítás két típusánál. Az interlingvális fordításnál alapvető követelmény, hogy a célnyelvi szöveg a lehető legnagyobb mértékben hasonlítson az eredetire, míg az intralingvális fordításnál nem merülnek fel ilyen elvárások. Éppen ellenkezőleg: a nyelven belüli fordítás célja gyakran az eredeti szöveg terjedelmének, formájának, stílusának, hatásának vagy funkciójának a módosítása.

A nyelven belüli fordítás határainak kijelölésekor élesen szét kell választani a tartalmi és a formai elvárásokat. A prototipikus intralingvális fordítás alapvető jellemzője a forrásnyelvi és a célnyelvi szövegek közötti tartalmi megfelelés. Minél kisebb mértékű a tartalmi egyezés, annál kevésbé beszélhetünk prototipikus nyelven belüli fordításról, sőt egy bizonyos – elméletileg és gyakorlatilag kijelölhetetlen – határon túl már egyáltalán nem beszélhetünk fordításról, csak két

¹² KLAUDY 1997. 101.

¹³ ECO 2009. 284.

egymással valamilyen kapcsolatban álló szövegről. A formai paraméterekre mindez nem vonatkozik, a formai egyenértékűség nem jellemzője és nem feltétele a nyelven belüli fordításnak.

Az intralingvális fordítás alapvető kritériuma a referenciális egyenértékűség. A kommunikatív ekvivalencia kritériumai alapján prototipikus nyelven belüli fordításról akkor beszélünk, ha a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveget a referenciális ekvivalencia viszonya jellemzi, vagyis a célnyelvi szöveg a valóságnak ugyanazon szeletére (vagy annak meghatározott aspektusára) vonatkozik, mint a forrásnyelvi szöveg. A forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg kontextuális és funkcionális egyenértékűsége nem tartozik a nyelven belüli fordítás kritériumaihoz.

Másodlagos kommunikációs helyzetre jellemző nyelven belüli fordítással (nyelven belüli értelmező nyelvhasználat) az alábbi esetekben találkozunk: irodalmi művek átdolgozása gyermekek számára, irodalmi művek átdolgozása nyelvet tanuló külföldiek számára, régi szövegek mai nyelvre történő fordítása, tudományos szövegek népszerű-tudományos átdolgozása, szakszövegek átfogalmazása laikusok számára.¹⁴

6. A nyelvek közötti és a nyelven belüli fordítás főbb sajátosságai

A nyelvek közötti és a nyelven belüli fordítást számos hasonló tulajdonság köti össze, amelyeknek a meghatározása több szempont alapján is lehetséges.¹⁵ Az alábbi táblázatban ezen szempontok közül a legfontosabbakat gyűjtöttük össze:

2. Táblázat

Hasonlóságok a nyelvek közötti és a nyelven belüli fordításban

Szempontok	Nyelvek közötti fordítás	Nyelven belüli fordítás
<i>Nyelvhasználat:</i>	Interpretatív nyelvhasználat, az interpretálás speciális esete.	
<i>Folyamat:</i>	Egy adott forrásnyelvi entitásnak egy másik, célnyelvi entitássá történő átalakítása.	
<i>A folyamat elemei:</i>	Minimálisan három elem: Forrásnyelvi szöveg, fordító, célnyelvi szöveg.	
<i>Szövegalkotás jellege:</i>	Másodlagos (függő).	
<i>Cél:</i>	A forrásnyelvi jelek és a valóság közötti viszony újratemtése a célnyelvi jelek segítségével.	
<i>Eredmény:</i>	A célnyelvi szöveg befogadói ugyanarra a valóságszeletre vonatkoztatnak, mint a forrásnyelvi beszélők a forrásnyelvi szöveg befogadásakor.	
<i>Kognitív tevékenység:</i>	A hermeneutikai folyamat megkettőződése.	
<i>Relevancia:</i>	Azáltal releváns, hogy hasonlít egy másik szövegre: egy másik szöveget interpretál.	
<i>Relevancia elve:</i>	Érvényes: mindkét fordítási típus megfelelő kontextuális (kognitív) hatást akar elérni ésszerű feldolgozási erőfeszítéssel.	
<i>Ekvivalencia:</i>	Egyfajta ekvivalenciát teremt a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg között.	
<i>Típusok:</i>	Írott szöveg írásbeli fordítása, írott szöveg szóbeli fordítása, hangzó szöveg szóbeli fordítása, hangzó szöveg írásbeli fordítása.	
<i>Célközönség:</i>	A célközönségnek általában eltérő a kultúrája és a kognitív környezete.	
<i>Átváltási műveletek:</i>	Jellemző az átváltási műveletek végzése.	
<i>Explicitáció:</i>	Jellemző az explicitáció.	

¹⁴ HELTAI 2011

¹⁵ Vö.: HELTAI 2003. 2011.

A nyelvek közötti és a nyelven belüli fordítás számos eltérő sajátossággal is rendelkezik, amelyeket további összehasonlítási szempontok figyelembe vételével határoztunk meg. A következő táblázat ezt tartalmazza:

3. Táblázat

Eltérések a nyelvek közötti és a nyelven belüli fordításban

Szempontok:	Nyelvek közötti fordítás	Nyelven belüli fordítás
<i>Nyelv:</i>	Két különböző nyelv.	Azonos nyelv.
<i>A fordítás irányai:</i>	'A' nyelvről 'B' ('C' stb.) nyelvre, illetve fordítva.	'A' regiszterről 'B' ('C' stb.) regiszterre, illetve fordítva.
<i>Az ekvivalencia típusai:</i>	Referenciális, kontextuális és funkcionális.	Referenciális.
<i>Elsődleges cél:</i>	Megértés.	Értelmezés.
<i>Másodlagos cél:</i>	Kontextuális hatás megőrzése (akár a feldolgozási erőfeszítés növekedése árán is).	A feldolgozás lehetővé tétele, a feldolgozási erőfeszítés csökkentése (a kontextuális hatás megőrzése kevésbé releváns).
<i>Feldolgozási erőfeszítés:</i>	A feldolgozási erőfeszítés megőrzése (minimális változása).	A feldolgozási erőfeszítés minimalizálása.
<i>Magyarázó parafrázis:</i>	Nem jellemző, ritkán fordul elő.	Tipikus jelenség, gyakori előfordulás.
<i>Hermeneutikai tevékenység célja:</i>	A nyelvek és kultúrák közötti szakadék áthidalása.	A kultúrák és felkészültségek közötti szakadék áthidalása.
<i>Hasonlóság:</i>	A hasonlóság követelmény.	A hasonlóság nem releváns.
<i>Formai hasonlóság:</i>	A hasonlóság követelmény.	A hasonlóság nem releváns.
<i>Funkció:</i>	A szöveg funkciójának megőrzése.	A szöveg funkciójának megváltozása.
<i>Regiszter:</i>	Azonos regiszter megőrzése.	Regiszterváltás.
<i>Műfaj:</i>	Törekvés az azonos műfaj megőrzésére.	Jellemző a műfajváltás.
<i>Stílus:</i>	Stilisztikai azonosság/hasonlóság.	Jelentős eltérések a stílusban.
<i>A szövegek terjedelme:</i>	Közelítően azonos a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg hosszúsága.	Jelentős eltérések a szöveg hosszában.

7. Összegzés

„A fordítás modellje szerint a forrásnyelvi üzenet egy transzformációs folyamat révén alakul át célnyelvi üzenetté. Ugyanez a modell működik – jóllehet ezt ritkán hangsúlyozzák – egyazon nyelven belül is.”¹⁶ Hermeneutikai szempontból a modell valóban megegyezik (vö.: *1. táblázat*), vagy legalábbis nagyon hasonló, azonban a modell egyes elemeinek a tulajdonságaiban eltérések figyelhetők meg. Ezért szükséges a fentiekben felsorolt szempontok számának további bővítése, illetve az egyes szempontokon belül további részletes elemzések elvégzése. Így például a szövegek terjedelmével kapcsolatban fontos megjegyeznünk, hogy a nyelvek közötti fordításnál a célnyelvi szöveg hossza csak a szükséges minimális mértékben tér el a forrásnyelvi szöveg hosszától, míg a nyelven belüli fordítás esetében terjedelmi korlátokról gyakorlatilag nem beszélhetünk. A terjedelmi korlátozás követelményként történő megjelenítése mind gyakorlatilag, mind elméletileg lehetetlennek tűnik.

A közös hermeneutikai alap ellenére további differenciálásra van szükség az egyéb paraméterek vonatkozásában is, így például a fordító céljának meghatározásával kapcsolatban. A fordító célja ugyanis nem csak a fordítás két típusában tér el egymástól, hanem a nyelven belüli fordítás irányától függően is változik. A nyelvek közötti fordításban a fordító szándéka az, hogy a szöveget befogadhatóvá tegye a célnyelvi olvasó számára. A köznyelvről szaknyelvre történő nyelven belüli fordítás legfőbb célja a szaknyelvi terminológiával való explicit azonosítás és megfeleltetés elérése, míg a szaknyelvről köznyelvre történő nyelven belüli fordítás célja rendszerint a laikus számára is értelmezhető szöveg létrehozása. Ugyanakkor mindegyik eset interpretatív tevékenységet feltételez, mivel a fordítás mindkét típusában „a fordító utánalkotó feladata nem minőségileg, hanem csak fokozatilag különbözik attól az általános hermeneutikai feladattól, amely minden szöveggel szemben fennáll.”¹⁷

Bibliográfia

ALBERT 2003

ALBERT Sándor: *Fordítás és filozófia. A fordításelméletek tudományfilozófiai problémái. Filozófiai szövegek fordítási kérdései*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2003.

BART–KLAUDY 1986

BART István–KLAUDY Kinga: *A fordítás tudománya. Válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986.

ECO 2009

ECO, Umberto: *Quasi dasselbe mit anderen Worten. Über das Übersetzen*. Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 2009.

GADAMER 1984

GADAMER, Hans-Georg: *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlatja*. Gondolat, Budapest, 1984.

---

¹⁶ STEINER 2005

¹⁷ GADAMER 1984. 271.

HELTAI 2003

HELTAI Pál. Intralingual and interlingual translation. In: LENGYEL Zsolt–NAVRACSICS Judit (eds.): *Proceedings of the 5th Psycholinguistics Summer School, Balatonalmádi / V. Pszicholingvisztikai Nyári Egyetem*. Special edition. Jubileumi kötet. CD-ROM. VE Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, Veszprém, 2003.

HELTAI 2011

HELTAI Pál: *Nyelven belüli fordítás*. 2011. (megjelenés alatt)

JAKOBSON 1959

JAKOBSON, Roman: Linguistic Aspects of Translation. In: BROWER, R.A. (ed.): *On Translation*. Harvard University Press, Cambridge, 1959. 232–239.

KLAUDY 1994

KLAUDY Kinga: *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Scholastica, Budapest, 1994.

KLAUDY 1997

KLAUDY Kinga: *Fordítás II. Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Scholastica, Budapest, 1997.

STEINER 2005

STEINER, George: *Bábel után. Nyelv és fordítás 1*. Corvina, Budapest, 2005.

TÓTH 2005

TÓTH Mihály: *Az Ószövetségtől a Pink Floydig. Rendhagyó bűnügyi jogesettár – megoldásokkal*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005.

ZALÁN 1986

ZALÁN Péter. Mít csinál a fordító? In: KLAUDY Kinga (szerk.): *Fordításelméleti Füzetek 5*. Külkereskedelmi Főiskola, Budapest, 1986. 41–48.